

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

І.М. ДЕМЧАК,
*кандидат економічних наук, генеральний директор,
Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу*

М.К. ОРЛАТИЙ,
*доктор економічних наук, професор,
Національна академія державного
управління при Президентові України*

*Розглянуті та проаналізовані сучасні
тенденції розвитку сільського розселення в
Україні.*

Постановка проблеми. Динамічний еволюційний підхід до розселення населення припускає, що в процесі розвитку продуктивних сил воно проходить складний шлях еволюції від простих до складних форм та структур.

Розселення населення є невід'ємною складовою розміщення і територіальної організації продуктивних сил. За сутністю розселення має подвійну природу, тобто, з одного боку, є складним суспільно-територіальним процесом, що перебуває в постійному розвитку, а з другого – це сукупність взаємопов'язаних мереж міських та сільських поселень. Виходячи з цього дослідження розселення має включати його оцінку як динамічного процесу з виявленням структурних та функціональних особливостей формування й розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування сільської поселенської мережі досить ґрунтовно представлена у наукових працях А. Доценка, Т. Заславської, Д. Крисанова, П. Лайко, В. Петрашенка, О. Павлова, І. Прокопи, Л. Рогожина, В. Терещенка, Г. Фтомова, Л. Шепотько та ін.

Мета дослідження – вивчити та проаналізувати сучасні тенденції розвитку сільського розселення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Складність та комплексність розселення зумовлюють необхідність його дослідження представниками різних галузей науки, при цьому найменш розробленими залишаються соціальні, демографічні та екологічні аспекти розселення. Зокрема, потребує детального вивчення процес трансформації розселення в умовах подолання наслідків соціально-економічної кризи та забезпечення економічного зростання в державі, оптимізація сучасної мережі розселення, забезпечення її сталого розвитку в перспективі, а також структурних та функціональних зрушень у розселенні.

За визначенням А. Доценка, розселення населення – це специфічна соціально-економічна категорія, яка відображає окремий вид відносин, що виникають між людьми, для їх координації та орієнтації в процесі суспільної життєдіяльності. Це розподіл поселень на території, людей – у поселеннях і, нарешті, саме їх розселення у населених пунктах [1].

Протягом тривалого історичного періоду в сільській місцевості України сформувалася відносно густа поселенська мережа, що характеризується сукупністю територіально взаємопов'язаних і взаємозалежних сільських поселень. Економічна та географічна спрямованість цього процесу залежала переважно від масштабів господарського заселення території, міграцій населення, темпів індустріалізації, урбанізації та інших суспільних чинників. Якщо розглядати поселенську мережу як стан розвитку процесу розселення, то близьким і спорідненим до нього поняттям є “заселення”. Проте між цими поняттями існують суттєві відмінності, а саме: розселення стосується людей, населення, а заселення – території, тому визначаються вони за допомогою різних показників. Спочатку заселяють незаселену територію,

формуючи початковий поселенський каркас, який у подальшому в процесі розселення розгалужується й ускладнюється.

Дослідження В. О. Петрашенка свідчать, що початок формування сучасної сільської поселенської мережі на території України сягає доби ранніх слов'ян та часів Київської Русі. Хоча відомо, що перші проукраїнські поселення в Придніпров'ї виникли ще за часів трипільської культури, у VI–III ст. до н. е., вони не збереглися до нашої ери [3].

У період Київської Русі в лісостеповій зоні Середнього Подніпров'я села засновувалися вздовж р. Дніпра та його приток. За даними археологічних досліджень, на правому березі Дніпра до м. Канева існувало 40 сільських поселень, на лівому – 91. Щільним ланцюжком на відстані 3–5 км одне від одного розміщувалося 60 поселень уздовж правобережних приток Дніпра – Стугни, Росі та Росави і лівобережних – Трубеяса, Супоя та Сули. Південні села, розташовані в прикордонній смузі, крім сільськогосподарських, виконували оборонні функції, захищали міста від набігів кочівників.

За литовсько-польської доби селяни, які становили майже 80% від населення України, потрапили в кріпацьку залежність від шляхти і через посилення їх експлуатації тікали на схід і південь України. В процесі заселення степової України у XVII ст. виникли козацькі зимівники. За Г. Ю. Стельмахом, у 1779 р. у Новоросійському намісництві було 1196 зимівників, які відігравали роль первісної форми заселення степових земель. Із середини XVII ст. відбувалося масове переселення селян з Правобережної України в Лівобережну, зумовлене посиленням гніту польської шляхти. За даними Центрального статистичного комітету (ЦСК) Російської імперії, у 1798 р. в Малоросійській губернії, утвореній на території Гетьманщини та Слобожанщини, було 11,3 тис. сільських поселень, з них близько 6 тис. хуторів, 3 тис. сіл та сілець [4].

У кінці XVIII ст. в результаті завоювання Росією Північного Причорномор'я та приєднання Правобережної України внаслідок другого поділу Польщі були створені сприятливі передумови для господарського освоєння нових земель та їх заселення. Згідно з даними ЦСК Росії, у 1859 р. в Україні нараховувалося 34,9 тис. сільських поселень, найгустіша поселенська мережа сформувалася на Правобережній Україні (46%), потім – на Лівобережній (33%) і найрідша – у степовій Україні (21%) [2].

У другій половині XIX ст. у результаті аграрної реформи 1861 р. сільське господарство і промисловість розвивалися в Україні швидкими темпами, особливо на Півдні; відбулися зрушення в розміщенні продуктивних сил, пріоритетного розвитку набули експортні галузі економіки, підвищилася роль України в міжнародному територіальному поділі праці, інтенсивно стали освоюватися та заселятися багаті на природні ресурси землі. За даними першого всеросійського перепису населення, в 1897 р. чисельність сільського населення України, яке проживало у 74 тис. поселень, становила 23,4 млн осіб, або збільшилася вдвічі порівняно з 1859 р. Найвищими темпами вона зростає в Лівобережній та Південній Україні, де швидко розвивалася економіка.

Новий етап розвитку сільської поселенської мережі пов'язаний із столипінською аграрною реформою 1906 р., що стимулювала вихід селян із громади і утворення хуторів та відрубів. На початку XX ст. в Україні цей процес набув масового характеру. Протягом 1907–1915 рр. в Україні було утворено 171,6 тис. хуторів, які сприяли швидкому розвитку сільського господарства та поліпшенню його розміщення [2].

За В. А. Крисановим, у радянські часи відбулися величезні зміни в сільському розселенні. Так у 20-х рр. XX ст. в Україні здійснювалося розселення малоземельних селян із багатодвірних сіл та сілець на вільні землі в межах своїх губерній або переселення на південь на землі республіканського та союзного колонізаційних фондів. Протягом 1925–1929 рр. у такий спосіб на півдні України утворилося 1372 сільські поселення. За даними першого всесоюзного перепису населення 1926 р., в Україні існувало 54,8 тис. сільських поселень, що на 19,3 тис. (тобто на 36%) менше порівняно з 1897 р.

Трансформація сільських форм територіальної організації розселення мала певні особливості. Якщо розглядати сільську місцевість України в історичній ретроспективі, то в

процесі її заселення формувалися мережі різних форм територіальної організації розселення, які виникали із створенням відповідних соціально-економічних передумов і трансформувалися після їх зникнення. Так, у середині XIX ст. в Україні нараховувалося 9510 сілець, 701 слобода та слобідка, 1411 колоній, 261 фільварок, 50 поштових станцій, 37 монастирів, 9180 хуторів. На початку XX ст. ці форми територіальної організації сільського розселення трансформувалися у села та селища, а хутори зникли лише в середині XX ст. Наявність численних форм територіальної організації сільського розселення цілком відповідала географічним, історичним, політичним, демографічним та економічним особливостям територій, що заселялися та освоювалися [2].

На початку XX ст. в Україні існувало понад 13 різних форм розселення [10]. Протягом минулого століття деякі з них зникли, виконавши свої функції, або трансформувалися відповідно до виробничо-економічних та соціальних обставин. Відбувалася штучна стандартизація форм розселення, що негативно позначалося на способі життя сільського населення.

Система розселення в Україні станом на 1 січня 2014 р. представлена 29,3 тис. елементами – поселеннями, які функціонують у тісному взаємозв'язку в просторі, поділеному на міські поселення та сільську місцевість.

Зауважимо, що первинним елементом розселення визначено населений пункт. Елементи територіальної структури розселення міського та сільського населення певним чином взаємопов'язані між собою і територією та утворюють відповідні типи територіальних структур, поширених як у просторі, так і в часі.

Сучасні трансформаційні процеси в поселенській мережі зумовлені реформуванням галузей економіки, які створили передумови подальших змін у різних сферах життєдіяльності суспільства. Регіональна трансформація поселенської мережі характеризується збільшенням кількості міських поселень та зменшенням кількості сільських.

За визначенням поселенська мережа – це сукупність розташованих у міських поселеннях та сільській місцевості населених пунктів, сполучених між собою шляхами, засобами зв'язку та іншими комунікаціями, необхідними для проживання населення і ведення виробничо-господарської діяльності [5]. Водночас категорія сільська поселенська мережа розглядається як сукупність облаштованих місць постійного проживання громадян у сільській місцевості.

Населений пункт – поселення, первинна одиниця розселення людей у межах однієї забудованої ділянки (місто, селище, село), що склалося внаслідок історичних умов, традицій, обрядів, звичаїв і має власну назву. Населений пункт – це облаштоване об'єктами соціального, виробничого призначення та відповідною інфраструктурою місце постійного проживання людей, що працюють у галузях економіки [11].

Населені пункти виступають місцями не тільки проживання населення, а й зосередження різноманітних видів його діяльності. Інакше кажучи, населені пункти є своєрідними полюсами економічного життя, що структурують навколишню територію за функціональним використанням та спрямованістю зв'язків. І чим значніший населений пункт, тим більшу територію він охоплює своїм впливом і тим складніший характер має використання землі в межах його власної території.

Межа населеного пункту – умовна замкнена лінія на поверхні землі, що відокремлює його територію від інших територій. Через недостатню обґрунтованість критеріїв розселення велика кількість поселень досить умовно зарахована до міських чи сільських.

Відносність цього поділу та постійні порушення на практиці законодавчо визначених критеріїв зумовлюють доцільність дослідження всієї поселенської мережі з оцінкою особливостей міських та сільських поселень.

Зміна меж населеного пункту проводиться у разі:

- зміни генерального плану забудови населеного пункту;
- введення населеного пункту до складу міста, селища;
- об'єднання кількох населених пунктів в один населений пункт;

– включення до складу населеного пункту земель промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та іншого призначення;

- надання земельних ділянок для потреб населеного пункту;
- виділення з міста, селища, села територій інших населених пунктів.

До сільських населених пунктів належать села та селища незалежно від їх адміністративної підпорядкованості.

Сільський населений пункт (сільські поселення) – єдине компактне місцепроживання людей, зайнятих переважно в сільському господарстві та інших територіально розосереджених галузях, забезпечене об'єктами соціального та виробничого призначення.

Серед основних типів сільських поселень можна виділити село, селище і хутір. Крім того, до сільських населених пунктів за статистичним обліком належать станційні селища, шляхові дільниці, селища лісгоспів, зимівлі, інші дрібні селища, не пов'язані із сільським господарством.

Село – тип поселення, мешканці якого працюють переважно в сільському господарстві. Сучасні дослідники наводять три значення слова “село”:

- населений пункт (звичайно великий) не міського типу, жителі якого займаються переважно обробіткою землі; оселя, поселення, присілок, слобода, виселок;
- сільська місцевість взагалі;
- жителі села, сільської місцевості.

Отже, термін “село” є узагальнюючим, який може застосовуватися як у вузькому, так і в широкому розумінні.

У юридичній літературі село розглядається як адміністративно-територіальна одиниця, населений пункт в Україні [12]. До категорії села віднесено населені пункти з постійним складом жителів, зайнятих переважно сільськогосподарським виробництвом. У законодавстві визначення поняття “село” виводиться через поняття “сільський населений пункт” (“сільське поселення”), тобто це сільське поселення, що характеризується всіма або більшістю таких ознак, як:

- єдність та компактність місця проживання людей, зайнятих переважно в аграрному секторі економіки та інших територіально розосереджених галузях;
- забезпеченість об'єктами соціального та виробничого призначення;
- кількість жителів, яка має становити від 0,5 до 0,2 тис. осіб.

Селище – велике (чисельність населення від 0,5 до 3 тис. осіб) або значне сільське поселення (чисельність населення від 3 до 5,9 тис. осіб і більше), що є адміністративно-господарським центром.

Хутір – відокремлене від села самостійне сільське поселення, що має назву, в якому проживає сім'я або кілька селянських сімей, які зайняті переважно в сільському господарстві.

Відновлення хуторських поселень відбувається за рахунок відокремлених фермерських садиб – земельних ділянок разом з розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями за межами населеного пункту. Цим садибам надається поштова адреса; за рахунок бюджету – допомога на будівництво під'їзних шляхів до фермерського господарства, електро- і радіотелефонних мереж, газо- і водопостачальних систем.

Сучасні вітчизняні вчені стверджують, що сільське поселення є єдністю трьох компонентів:

- населення, що формує територіальну громаду села, визначає зміст існування сільського поселення;
- території як нероздільної єдності просторової складової та природних ресурсів, що на ній розміщені. Це природний компонент сільського поселення;
- економіки як сукупності організаційних утворень, що господарюють, та взаємозв'язків між ними, які забезпечують життєдіяльність сільського поселення, задоволення його різноманітних життєвих потреб.

Нині спостерігається тенденція до подрібнення і вимирання малих поселень. З теоретичного погляду це було зумовлене соціально-економічними процесами, які відбувались у

сільському господарстві в 60-х рр. ХХ ст. Концентрація аграрного виробництва та його індустріалізація спричинили втрату багатьма невеликими поселеннями виробничих функцій, звуження виробничої сфери, зниження потреби в трудових ресурсах. Однак останнє було завуальоване випереджальними щодо чисельності зменшення зайнятих у сільському господарстві темпами міграційного руху сільського працездатного населення. За таких умов значна частина малих сіл опинялася поза виробничим процесом і була приречена на поступове вимирання.

Соціальне відродження села є обов'язковою передумовою подолання кризових явищ в агропромисловому комплексі, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та вирішення проблеми продовольчого забезпечення населення України.

На початок 2014 р. в Україні на території 10279 сільських рад налічувалося 28,4 тис. сільських населених пунктів (із них 1,2 тис. селищ і 27,2 тис. сіл, у яких проживало 13,2 млн осіб, або 30,9% від усього населення), у межах району – в середньому 21 сільська рада та 58 сіл [11]. Середня кількість сіл із розрахунку на одне місто становить 62 од. У середньому на одну сільську раду припадає три населених пункти, 4698 га господарської території, 1282 особи постійного населення (табл. 1).

Аналіз статистичних даних дає змогу виділити тенденції, які спостерігалися на селі. Так, кількість сільських населених пунктів і чисельність населення за цей період зменшуються, а кількість сільських рад невинно зростає. Протягом 1990–2014 рр. кількість сільських рад збільшилася на 1283 од., а чисельність сільського населення скоротилася майже на 3,6 млн осіб.

Станом на 1 липня 2015 р. забезпечення генеральними планами сільських населених пунктів, розроблених до 1991 р., становила 64%, або 18159 од. від загальної кількості, генеральні плани відсутні у 8585 сільських поселеннях (30,2%), а 26744 (94,2%) сіл потребують їх розроблення. Слід зазначити, що населені пункти мають застарілі генеральні плани, які розроблялися у радянські часи на базі соціалістичної планової економіки. Такі документи не актуальні в умовах ринку з огляду на пріоритет права власності користувачів на землю та інші засоби (фактори) виробництва.

Таблиця 1

**Адміністративно-територіальний розподіл
сільських поселень України, на початок року**

Рік	Сільські ради, од.	Сільські населені пункти, од.	Кількість жителів із розрахунку на одну сільську раду, осіб	Середня людність сільського поселення, осіб
1970	8571	31410	2328	683
1990	8996	28804	1846	589
1995	10097	28864	1644	575
2000	10253	28739	1536	560
2005	10281	28585	1485	534
2010	10278	28457	1395	503
2015	10279	28388	1282	467

Серед загальної кількості сільських населених пунктів у 369 сіл (1,3% від загальної кількості) не зафіксоване населення, але вони не зняті з обліку.

Зазнали змін окремі групи структурного складу сільських населених пунктів. Більшість малих сіл з населенням до 100 жителів розташована в Сумській області, частка яких у 2014 р. становила 52,5% (48,1% станом на 1 листопада 2005 р.) від загальної кількості сільських населених пунктів області, Чернігівській – 45,7% (відповідно 39,3%), Харківській – 42,8%

(38,7%), Полтавській – 39,6% (36,7%), Луганській – 38,3% (31,9%), Кіровоградській – 37,6% (32,1%) Дніпропетровській – 37,5% (33%), та Донецькій – 36,2% (30,9%). Водночас кількість населених пунктів з чисельністю населення понад 500 осіб зменшилася на 9,6% порівняно з результатами обстеження станом на 1 листопада 2005 р.

Незадовільні економічні та соціальні умови на робочих місцях і проживання на селі спричиняють руйнацію сільської поселенської мережі, розширення зон суцільної незаселеності сільських територій, розпорошення та низький рівень забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури тощо. Так, в останні роки триває процес розукрупнення сільських населених пунктів за чисельністю жителів. Зокрема, якщо частка сіл з чисельністю населення до 50 осіб у 2014 р. становила 17,3%, то в 1990 р. – 10%, частка сіл з чисельністю населення 200–1000 осіб і більше у 2014 р. була 57,8% (у 1990 р. – 65,9%). В окремих регіонах України частка сіл з чисельністю жителів до 50 осіб значно більша (в Сумській області – 38,5%, Чернігівській – 32,5, Харківській – 30,5, Полтавській – 27%). Водночас в окремих регіонах України частка сіл з чисельністю населення 200–1000 осіб і більше значно менша (у Сумській області – 35,2%, Чернігівській – 40,3, Харківській – 41,1, Полтавській – 43,5%) (табл. 2).

Крім того, впродовж 1991–2014 рр. понад третина деградуючих сільських поселень втратила можливість до самовідтворення, майже 35% адміністративних районів охоплено демографічною та поселенською кризою.

Протягом останніх років зменшення кількості населених пунктів становило близько 15–20 од. за рік. Ураховуючи, що в Україні є сільські населені пункти, які стали знелюдненими, але не зняті з адміністративного обліку, темпи скорочення сільської поселенської мережі фактично вищі.

До основних причин, які призвели до знелюднення сільських населених пунктів, В.К. Терещенко відносить такі: міграція сільського населення, особливо сільської молоді, до міста; адміністративні маніпуляції (внаслідок реалізації в 60–70-ті роки ХХ ст. політики “неперспективних сіл” відбулося укрупнення колгоспів, ліквідація “неперспективних” сіл та їх приєднання до так званих центральних садиб; переселення жителів із зони радіаційного забруднення та ін.) [6].

Таблиця 2

Структура сільських населених пунктів за чисельністю жителів, що проживають на їх території України, на початок року, відсотків

Групи сіл за чисельністю проживаючих, осіб	1990	1996	2001	2005	2014
49 і менше	10,0	11,3	12,3	13,9	17,3
50–99	9,3	9,6	9,9	10,0	10,4
100–199	14,8	14,5	14,4	14,6	14,5
200–499	26,1	26,0	25,8	25,9	25,6
500–999	22,1	21,5	21,4	20,5	18,9
1000 і більше	17,7	17,1	16,2	15,1	13,3
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Із соціального погляду сільські населені пункти є середовищем відтворення населення, трудового потенціалу. Тому процес сільського розселення, на нашу думку, необхідно аналізувати комплексно, враховуючи соціальні, географічні, етнографічні та інші чинники, які мають регіональні особливості.

Характерна риса сільських поселень – нерівномірне розміщення по території України. Різні області характеризуються досить істотною відмінністю такого показника, як густина сіл, що дає уявлення про ступінь насиченості території поселеннями та рівень її заселення. За 2000–2014 рр. середня чисельність населеного пункту зменшилася від 560 до 467 осіб, або на 16,6%.

Найбільше сільських населених пунктів сконцентровано у Львівській області – 6,5% (1850 од.), Полтавській – 6,4 (1805 од.), Харківській – 5,9 (1677 од.), Житомирській – 5,7 (1613 од.); найменша частка – у Чернівецькій області – 1,4 (398 од.), Закарпатській – 2 (579 од.) та Херсонській – 2,3% (658 од.).

За даними останнього суцільного обстеження сільських населених пунктів України у 2014 р., площа господарської території сільських населених пунктів становила 46,4 млн га, у тому числі 5,5 млн га – площа території населених пунктів, 2,9 млн га – земельний запас, 1,1 млн га – земельний державний резерв, 447,9 тис. га – національні парки, заповідники, 101,7 тис. га – землі садових кооперативів [11].

Кількість сільських районів у 2014 р. по областях значно відрізняється. Так, у Вінницькій та Харківській областях їх по 27 од. На один район Івано-Франківської, Тернопільської та Львівської областей припадає 32–34 сільські ради, тоді як у Луганській, Дніпропетровській та Запорізькій областях – 11–13 [11].

У сільських населених пунктах досить гостро відчувається нестача об'єктів соціального призначення, а в тих поселеннях, де вони є, продовжується їх скорочення [11]. Так, у 66% сіл відсутні дитячі дошкільні заклади, 55,6% шкіл, 27% лікарняних закладів та пересувного обслуговування, 22,3% підприємств торгівлі і 99,3% комплексних приймальних пунктів (табл. 3). Більшість сільських територіальних громад не мають доріг із твердим покриттям, відсутнє регулярне автобусне сполучення, значна частина об'єктів соціальної інфраструктури потребують капітального ремонту або реконструкції, поліпшення матеріально-технічної бази.

Таблиця 3

Сільські населені пункти, що не мають дошкільних навчальних закладів, але у яких є діти до 6-ти років, станом на 1 січня 2014 року

Показник	Усього, од.	До загальної кількості населених пунктів, %
<i>Населені пункти, що не мають:</i>		
– дитячих дошкільних навчальних закладів	17813	66,0
– шкіл, але у яких є діти у віці 7–17 років	15008	55,6
– стаціонарних закладів культури та пересувного обслуговування	10037	37,2
– культових споруд	15452	57,2
– лікувальних закладів та пересувного обслуговування	7306	27,0
– спортивних споруд	21375	79,1
– стаціонарних торговельних закладів та пересувного обслуговування	6023	22,3
– їдалень, кафе тощо	22493	83,3
– будинків побуту	26818	99,3
– комплексних приймальних пунктів	26831	99,3
– лазень	26517	98,2
– відділень зв'язку	16857	62,4
– населені пункти, що не мали вулиць з твердим покриттям та освітлених	3780	14,1

Висновки. Аналіз тенденцій та закономірностей розвитку сільського розселення в Україні має здійснюватися за державною підтримкою і такими напрямками, як: сприяння розвитку нових форм територіальної організації розселення; розроблення довгострокової комплексної програми оптимізації сучасної мережі розселення; економічне регулювання розвитку сільських поселень різних видів і типів; збереження та зміцнення наявної сільської поселенської мережі; запровадження поняття господарської території сільських поселень, на якій діяльність громадян мала б бути джерелом розвитку певного поселення; забезпечення вищими навчальними закладами підготовки та перепідготовки фахівців, здатних формувати самоврядну модель управління розвитком сільських поселень.

Список літератури

1. Доценко А. Регіональне розселення : проблеми та перспективи / А. Доценко. – К. : Наук. думка, 1993. – 195 с.
2. Доценко А. Розселення в Україні : проблеми і перспективи / А. Доценко ; за ред. чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – К. : РВПС України НАН України, 2006. – 269 с.
3. Петрашенко В. О. Структура заселення лісостепу середнього Придніпров'я за матеріалами давньоруських неукріплених поселень /В. О. Петрашенко // Любецький з'їзд князів 1097 року в історичній долі Київської Русі. – Чернігів : Сіверянська думка, 1997. – 215 с.
4. Стельмах Г. Ю. Історичний розвиток сільських поселень на Україні / Стельмах Г.Ю. – К. : Наук. думка, 1997. – 230 с.
5. Краснова Н. М. Типи та форми сільських поселень на Україні : навч.-метод. посіб. / Н.М. Краснова, А. І Великандо, Д. О. Воронков. – Львів : Знання, 2007. – 76 с.
6. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територій : монографія / [В.К. Терещенко, В. А. Ткачук, Н. В. Морозюк та ін.] ; за ред. В. К. Терещенка. – Ніжин : Вид-во ПП Лисенко М. М., 2010. – 487 с.
7. Основи регіонального управління в Україні : підручник / [авт.-упоряд. : В.М. Вакуленко, М. К. Орлатий, В. С. Куйбіда та ін.] ; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2012. – 703 с.
8. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України : прийнятий 8 верес. 2005 р. № 2850-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 548.
9. Регіональне управління : підручник / [за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого]. – К. : НАДУ, 2014. – 516 с.
10. Соціально-економічний розвиток сільських територій : навч. посіб. / [за ред. В.К. Терещенка]. – К. ; Ніжин : Вид-во ПП Лисенко М. М., 2011. – 348 с.
11. Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України : стат. зб. – К. : ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2014. – 171 с.
12. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [гол. ред. кол. Ю. С. Шемшученко]. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – 733 с.

Анализ тенденций и закономерности развития сельского расселения в Украине

И. Н. ДЕМЧАК

кандидат экономических наук

Украинский научно-исследовательский институт продуктивности агропромышленного комплекса

М. К. ОРЛАТЫЙ

доктор экономических наук,

профессор, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

Рассмотрены и проанализированы современные тенденции развития сельского расселения в Украине.

Analysis of trends and patterns of development of rural resettlement in Ukraine

I. DEMCHAK

Ukrainian Research Institute “Ukragropromproduktyvnist”

M. ORLATIY

doctor of economics,

professor, National academy of public Administration of Ukraine

Studied and analyzed current trends of development rural settlement in Ukraine.